

Akif Emre: Yeni Bir Şey Söylemek Eski/Meyen Değerler Üzerinden Mümkündür

İslam, toplumun kılcal damarlarına kadar işlediği için her zaman iktidarların meşruiyet kaynağı olmuş, yer yer iktidarlar tarafından araçsallaştırılarak kimi değerlerin içi boşaltılmıştır. Oysa Emre'ye göre yapılması gereken; "Sonuçta muhafazakar kitlelerin, kadroların, sivil toplum yapılarının, cemaatlerin, organizasyonların çürüttüğü değer yargıları, ele geçirilmeye çalıştıkları ya da korumakla görevli sandıkları konumlardan daha öncelikle olan şey, onların temsil etmeleri gereken vasıflardır"

Cemal Şakar

Akif Emre'nin tasnif ettiği son kitabı Müstağrip Aydınlar Yüzyılı (Büyüyenay, 2017) oldu. Kitaba yazdığı önsöz, "Artık Müstağrip aydımlar yüzyılıydı..." cümlesiyle bitiyor; daha doğrusu bu yarım cümle tamamlanmadan kalıyor. Gerçekten son iki yüzyıldır yaşananlara istiğrap etmemek mümkün değildi. Bir yandan Batı karşısında yaşanan yenilgiler yine onların yöntemleriyle aşılmaya çalışılıyor diğer yandan da o yöntemler bizi varoluş koşullarımızdan koparıyordu. Akif Emre bu istiğrabı şöyle özetler: "Birkaç yüzyıllık bir zemin kaybindan, tökezlemelerden sonra üstümüzdeki ölü toprağı silerek kendimize gelmeye başladığımızı zannettiğimiz anda hâlâ 'yüzyıllık düşüş'ün şokunu, şaşkınlığımızı atamadığımızı ancak fark edebiliyoruz" (s. 166). Batılılaşma denen süreç başlamış ve her geçen gün etrafımızı bir zar gibi sarmıştır. Batılılaşmanın meydana getirdiği bu derin çelişkiyi birey ve toplum olarak yaşadık, yaşıyoruz. Daryush Shayegan'ın deyişiyle bilinçlerimiz yaralandı ve bu durum kültürel şizofreniye neden oldu. Binlerce yıllık gelenekle, yeni ta-

nıştığımız Batılı değerler bizi 'ne seninle ne sensiz' gibi bir psikolojiye sürükledi.

Güçlü kültürler, zayıf kültürleri her zaman belirlirler. Sırt dönerek, görmezden gelerek bu sorun aşılabilir. Burada önemli olan aynı etkiye sahip kültürel değerler ve hayat biçimleri üretebilmektir. Böylesi bir üretim de ancak toplumun ayağa kalkıp ortak bir hedefe doğru yürümesiyle mümkündür. İslam dünyasının geneline baktığımızda bırakın ayağa kalkmayı, birkaç yüzyıldır süren izmihlalin devam ettiği görmek mümkündür.

Akif Emre'nin Müstağrip Aydınlar Yüzyılı'nda topladığı yazıları ağırlıklı olarak son yirmi-yirmi-beş yılda yaşananlara dairdir. Son yirmi-yirmi-beş yıl dediğimizde, 1990'lardan sonra yaşadığımız hızlı liberalleşmeden, küreselliğe enikonu açık hale geldiğimizden, Batıda yaşananları eşzamanlı olarak yaşıyor olmanızdan söz ediyoruz demektir. Batılı yaşam tarzını tartışmasız bir şekilde içselleştirilme süreci olarak da okunabilir son yirmi-yirmi-beş yıl. Bugün bıyık altından güldüğümüz, bir dönemin 'teknolojisini alalım, ahlakını almayalım' önerisinden bile uzaklaştık. Sözü ettiğimiz derin uçurum Batılı değerler lehine giderek kapandı. Çünkü teknolojiyi alıp

**“MUHAFAZAKARLAŞMA
SİYASAL VE KÜLTÜREL
İKTİDARLAR KARŞISINDA
UZLAŞARAK TEZLERİNDEN
VAZGEÇİLMESİ KARŞILIĞINDA;
ADALETİN, MERHAMETİN
SESİNİN BOĞULMASI
DEMEKTİR. BUGÜN HEM
İSLÂMÇILIĞIN MUHTEVASININ
BOŞALTIYILMASINA YOL
AÇACAK HEM DE İSLÂMÇILIĞIN
ANLAŞILMASININ
ÖNÜNDEKİ YANILSAMA
MUHAFAZAKARLAŞMADIR”**

almamayı tartışmaktan uzaklaştığımız anda, onun ahlakını alıp almadığımızın da farkına varacak bilinci yitirmiş olduk.

Akif Emre'nin kitabına verdiği ara başlıklar bile dönemin sosyolojisini nasıl okuduğunu açıkça ifade eder: Bir Teklif Bir İtiraz; Nîm-Demokrat Devrin Muhasebesi; Bir Yeryüzü Tasarımı; Sekülerleşme Snavı; Muhafazakar Neyi Muhafaza Eder; Etnisite; Muhasebe. İslamcılık bir yeryüzü tasarımı olarak doğmuş, her zaman teklifleri ve itirazları olmuştur. Yaşadığımız sürecin geldiği nokta yarım demokrasidir; sekülerleşme bu dönemin önemli göstergesidir ve sekülerleşme muhafazakarlığı beraberinde getirmiştir. Son olarak da tartıştığımız etnisite sorunları ve tabii ki muhasebe yapmak.

İslamcılık, Emre'nin tespitiyle; *“Türkiye’de, her zaman için bu toplumun dinamik unsurlarına yaslanan ve ‘kültürel ve toplumsal’ meşruiyetine sahip tek akımdır”* (s. 19). Bu akımın iki temel alamet-i farikası vardır: *Ümmet bilinci ve muhalif duruş* (s. 21). Bu iki temel nitelik, İslamcılığın, sağ-muhafazakar, sağ-liberal politikalarından ayrıştığını gösteren referanslardır. Emre, İslamcılığın muhalif duruşunu şöyle özetler: *“İslamcılığın muhalif tavrını,*

İslamcılık, Emre'nin tespitiyle; “Türkiye’de, her zaman için bu toplumun dinamik unsurlarına yaslanan ve ‘kültürel ve toplumsal’ meşruiyetine sahip tek akımdır” (s. 19). Bu akımın iki temel alamet-i farikası vardır: Ümmet bilinci ve muhalif duruş (s. 21).

anarşist bir başkaldırı ile karıştırmamakta yarar var. Bu muhalefetin; suç ortaklığına girmemek, kendi medeniyet tasavvurunu şekillendirmeye, tez olmaya matuf bir ‘durum alış’ olarak okunması daha yerinde olur” (s. 20). İslamcılık bidayetinden beri bu ‘durum alış’ını sürdürmüştü, ama sözünü ettiğimiz son on yıllarda, Batılı değerlerin galebe çalmasıyla birlikte, bir avuç insanın elinde, gelecek kuşaklara taşınması gereken emanet olarak kalmıştır.

Özellikle Özal’lı yıllardan sonra çevrenin merkeze yürümesiyle toplumsal yapı değişmeye başlamış ve merkez, zaman içinde sert laikçi, tepedenci, sekülerci tutumunu yumuşatmak zorunda kalmıştır. 28 Şubat gibi postmodern darbelerle yumuşamaya karşı direnilmişse de sonuç olarak sert tutum gevşemiştir. Ama bu yürüyüş muhafazakarlığın güç kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Emre, bu durumun İslamcılığın diri, düşünsel ve aksiyoner karakterini tehdit ettiğini söyler; *“Muhafazakarlaşma siyasal ve kültürel iktidarlar karşısında uzlaşarak tezlerinden vazgeçilmesi karşılığında; adaletin, merhametin sesinin boğulması demektir. Bugün hem İslâmçılığın muhtevasının boşaltılmasına yol açacak hem de İslâmçılığın anlaşılmasının önündeki yanilsama muhafazakarlaşmadır”* (s. 30). Zaman içinde bu eğilim, İslâmcıların ana gövdesinin muhafazakarlaşması gibi sonuç doğuracaktır (s. 40). Burada kritik soru: *“İslamcılık yaptık da ne oldu?”* (s. 21) sorusudur. Aslında bu bir soru değil, vazgeçiş beyanıdır. Emre için önemli olan bu vazgeçişte nelerin reddedildiği, reddedilenlerin yerine nelerin ikame edildiğidir.

Muhafazakarlık varisi olduğu kültür ve medeniyetten kimi değerleri korumaya olsa da kendisini Batılı referanslar üzerinden tanımlar. Dini, sosyal ve kültürel bir realite olarak kabul eder. Bu yüzden dinin önerilerine, eleştirilerine kapalıdır. Türkiye bağlamında; *“Muhafaza edilmek istenen değerler, muhafazakarlık zırhına bürünürken bunun siyasal temsiliyeti her zaman sorunlu olmuş; bu sorunlu ilişki biçimi hem siyasal dönüşümü hem de toplumsal planda gelen modernleşmeyle birlikte muhafazakarlığın içerden dönüşümünü sağlamıştır”* (s. 193). Emre’ye göre, siyasal ve toplumsal muhafazakarlık tarihin bu anında buluşmuş, böylelikle toplumun geniş katmanları ilerlemeci, kalkınmacı modernist politikalara dahil edilmiştir; *“merkez bu sayede tahkim edilirken, toplumun sisteme karşı adeta direnerek gizli gizli muhafaza etmeye çalıştığı değerleri de değişmiş, içeriği de boşaltılan bir görünürlük kazanmıştır”* (s. 194).

İslam, toplumun kılcal damarlarına kadar işlediği için her zaman iktidarların meşruiyet kaynağı olmuş, yer yer iktidarlar tarafından araçsallaştırılarak kimi değerlerin içi boşaltılmıştır. Oysa Emre’ye göre yapılması gereken; *“Sonuçta muhafazakar kitlelerin, kadroların, sivil toplum yapılarının, cemaatlerin, organizasyonların yürüttüğü değer yargıları, ele geçirilmeye çalıştıkları ya da korumakla görevli sandıkları konulardan daha öncelikle olan şey, onların temsil etmeleri gereken vasıflardır”* (s. 103). Değerleri korumak yerine, yapıları korumayı tercih etmek muhafazakarlığın temel karakteristiklerindedir. Burada can yakıcı soru, sonunda elde ne kaldığı, ne kalacağıdır?

İslamcılığın ve İslami hareketlerin marjinalleştirilip bir kıyıya itilmesine karşılık dinin araçsallaştırılması, aslında sistemin özünde var olan laiklik ve sekülerliğin önünün açılması anlamına geliyor. Dahası; *“Sosyolojik ve kültürel gerçeklikler dini yapılarınmaların,*

geleneksel cemaat yapılarının görünür olması zayıf siyasetin gücünü takviyeye yöneliktir. Bu nedenle İslâmi hareketlere doğrudan müdahale olsa da, geleneksel cemaat yapılanmaları toplum ve sistem nezdinde meşruiyet kaynağı olarak kullanışlıdır" (s. 121).

Türkiye ve Ortadoğu'nun neredeyse tamamında din-devlet ilişkileri benzer süreçleri izlemiştir. Batıda olduğu gibi dinden kesin bir vazgeçiş, sırt dönüş yaşanmamış, buna karşın din kültürel bir renk, toplumu bir arada tutun harç mesabesine indirgenmiştir. Şerif Mardin, Türkiye özelinde, 1970'lerden itibaren Kemalizm'in toplumu bir arada tutamadığını söylemiş, buna karşın Halk İslâmı'nı/Kültürel İslâm'ı önermiştir. Özellikle 1990'lardan sonra kültürel İslâm sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Burada Batının baskısı önemlidir. Zaten Batı toplumlarında oluşturulan islamofobi bu baskının haklı gerekçelerini üretmişti. "Türkiye'de özellikle 1990'lardan itibaren gündeme getirilen bu kültürel İslâm meselesi, İslâmcılığın muhafazakarlaştırılmasının entelektüel temellerini oluşturdu. Bir yanda postmodern darbenin baskıları diğer yanda özendirilen hayat tarzları bugün muhafazakarlaşma olarak sonuçlandı. Modern hayatın nimetlerini en ilkel biçimde, kültürel formda içselleştirenler adalet, özgürlük gibi, temel taleplere kulak tıkamaya elverişli öbeklerinde, küçük adacıklarında mutlu olabiliyorlar. İslâmın kültürelleşmesi, hayattan çekilmesi demektir. Bu tür simgesel forma indirgenmesi yani inanmasan bile hayatın bir aksesuarı, kültürel zenginliği olarak saygı duyulacak antropolojik bir olguya dönüştürülmesi demektir" (s. 147-148). Müslüman toplumların neredeyse tamamına yapılan böylesi bir müdahaleyle Müslümanların küresel tüketim toplumunun müşterisi hale getirilmesini ve bunun yanında İslamcuların alternatif olma imkanlarının ellerinden alınmasını amaçlanıyordu (s. 151).

Akif Emre'ye göre yaşanan, 'tökezlemiş bir milletin bilinç kaymasıdır' (s. 168). Bu bağlamda bir milletin ölçüsü, kimliği, yönü kaybolmuşsa kendine gelmesi zordur. Şimdi sorulması gereken soru; "İslâm medeniyeti ölü bir medeniyet midir? Daha doğrusu ölü olan İslâm medeniyeti mi yoksa Müslümanlar mıdır?" (s. 165). Emre, kendi sorduğu soruya şu cevabı verir: "Bir medeniyetin ölü bir medeniyet sayılması için tarihi sürekliliğin kesilmesi, referans çerçevesinin ortadan kalkması, bunu taşıyacak yaşayan bir toplumun artık mevcut olmaması gerekir. Birçok antik medeniyetin

Fotoğraf: Akif Emre arşivinden

Eskimeyen değerler muhkem Kitap'ımızda, Hz. Peygamberin sünnetinde ve geleneğin sahih damarlarında duruyor. Ancak yaşadığımız izmihlal nedeniyle kendimize ait dili, yolu ve yöntemi kaybetmiş durumdayız. İstiğrabımız değerlerle aramıza girdi, bu nedenle de onlarla sağlıklı, sahih bir ilişki biçimi geliştiremiyoruz.

hayatini yitirmesi maddi şartların bir sonucu olduğu kadar o medeniyeti evrensel çapa taşıyacak referanslarından mahrum olmasından kaynaklanır" (s. 165).

Batı karşısında bir yenilgi yaşandığı kesindir. Emre için, İslâm medeniyetinin Selçuklu-Osmanlı tarihsel birikimine bakıldığında bu yenilgi arzidir. Ayrıca, İslâm medeniyetinin bu çağa söyleyecek sözü kendi dinamiklerinde saklıdır. O, buradaki sorunu, diri olan İslâm medeniyetini taşıyacak olan Müslümanlarda görür. "Müslümanların tarihi tecrübe, birikimleriyle yeniden sağlıklı ilişki kurmalarıyla aşılabilecek bir kriz yaşanmaktadır. Kriz varsa bunun aşılmasına yönelik arayışın olmaması mümkün değildir. Türkiye özelinde, bu ülkenin geleceği de, tarihi tecrübeyle sabit medeniyet birikimiyle yeniden sağlıklı bir temas kurulmasına bağlıdır. Yeni bir şey söylemek eski/meyen değerler üzerinden mümkündür" (s. 165).

Eskimeyen değerler muhkem Kitap'ımızda, Hz. Peygamberin sünnetinde ve geleneğin sahih damarlarında duruyor. Ancak yaşadığımız izmihlal nedeniyle kendimize ait dili, yolu ve yöntemi kaybetmiş durumdayız. İstiğrabımız değerlerle aramıza girdi, bu nedenle de onlarla sağlıklı, sahih bir ilişki biçimi geliştiremiyoruz. Emre'ye göre evvelimde yapılması gereken özeleştirilmesini geliştirmektir. Aksi takdirde; "Gerek toplumsal anlamda gerekse din anlayışları açısından yaşadığımız sorunları İslâm adına sorgulamak, onlarla yüzleşmek zorundayız. Yoksa çözemediğimiz meseleleri terörize edecek, belli yönlerde kanalize edecek güçler her zaman olur" (s. 283).

